

УДК 378,1.03

Матаева Г. Ж.

ага окутуучу, Баткен мамлекеттик университети

М.М. Тайиروف атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык -педагогикалык институту

guljan11kgpi@gmail.com

Матаева Гульжан Жунусовна,

Кызыл-Кийский гуманитарно-педагогический институт

имени М.М. Тайирова при Баткенском государственном университете,

старший преподаватель педагогического факультета

Mataeva Gulzhan Zhunusovna,

Kyzyl-Kiya Humanitarian Pedagogical Institute named after M.M. Tayirova

at Batken State University, senior lecturer at the Faculty of Pedagogy

**БАТКЕН МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ -
ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН, ИЛИМДИН, МАДАНИЯТТЫН БОРБОРУ**

**БАТКЕНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ -
ЦЕНТР ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ, КУЛЬТУРЫ**

BATKEN STATE UNIVERSITY- CENTER OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE – CULTURE

Аннотация. Макалада Баткен мамлекеттик университетинин (БатМУ) аймактагы жергиликтүү эл менен болгон социалдык-агартуучулук кызматташтыгы жөнүндө маалыматтар берилген. БатМУ өзүнө тиешелүү өзгөчөлүктөргө ээ. Аймактын элдеринин интеллектуалдык потенциалын жана этномаданий жетишкендиктерин сактоо, жогорку билим берүүнүн социалдык маанисин жогорулатуу, заманбап технологияларды киргизүүнүн неизинде сапаттуу билим берүүнү камсыз кылуу. Аймактын социалдык-экономикалык, маданий өнүгүүсү ал жерде жайгашкан аймактык жогорку окуу жайлардын мүмкүнчүлүктөрүнө, окутуучулук курамдын потенциалына, алардын өз элине кызмат кылуу ниетине, калктын илим, билим, маданий керектөөлөрүн эске алуу менен жүргүзүлүүлүчү ишмердүүлүгүнө жараша болот. Баткен областы болуп түзүлгөндүгү менен аймактык университеттин ачылышы, анын азыркы учурдагы өнүгүүсү Кыргызстандын түштүк аймагынын өнүгүүсүндөгү жаңы барактарды ачты. Буга байланыштуу учурдагы БатМУнун Баткен областынын социалдык-экономикалык, маданият өнүктүрүү жана жергиликтүү калктын жогорку билимге болгон муктаждыгын канааттандыруу боюнча ишмердүүлүгүнүн мазмуну жана ишке ашыруу жолдору каралат.

Негизги сөздөр: Аймак, жогорку окуу жай, жогорку билим берүү системасы, аймактык билим берүүнү өнүктүрүүчү чөйрө, шарт, коом, адис, изилдөө, стандарт, мазмун, технология, форма.

Аннотация. В статье представлена информация о социальной и образовательной деятельности Баткенского государственного университета (БатГУ) в регионе, взаимодействии с местным населением. Рассматриваются особенности БатГУ, такие как повышение социальной значимости высшего образования, сохранение интеллектуального потенциала и этнокультурной идентичности населения региона, внедрение современных технологий для обеспечения качественного образования. Обсуждаются социально-экономические возможности региона, кадровый потенциал учебных заведений, а также стремление преподавателей и студентов служить своей родине. В статье подчеркивается необходимость учитывать потребности населения в науке, образовании и культуре. Создание Баткенской области и открытие вуза стали новыми вехами в развитии южного региона Кыргызстана. В

данной работе рассматриваются социально-экономическое развитие Баткенской области, сотрудничество с местным населением и удовлетворение его потребностей в образовании. Также обсуждаются содержание и пути реализации этих процессов.

Ключевые слова: Регион, высшее учебное заведение, система высшего образования, развитие регионального образования, условия, фактор, общество, поиск, исследование, стандарт, содержание, технология, формирование.

Annotation. The article provides information on the social and educational activities of Batken State University (BatMU) in the region and its interaction with the local population. It examines the unique features of BatMU, such as enhancing the social significance of higher education, preserving the intellectual potential and ethnocultural identity of the region's people, and integrating modern technologies to ensure quality education. The study discusses the socio-economic opportunities of the region, the academic potential of educational institutions, and the commitment of teachers and students to serving their homeland. The article highlights the necessity of considering the population's needs in science, education, and culture. The establishment of Batken Region and the opening of the university marked new milestones in the development of Kyrgyzstan's southern region. This study explores the socio-economic development of Batken Region, its cooperation with the local population, and the fulfillment of its educational needs. It also discusses the content and implementation methods of these processes.

Key words: Region, higher education institution, higher education system, development of regional education, conditions, factor, society, search, research, standard, content, technology, formation.

Кыргыз Республикасынын борбор шаары Бишкектен (969 км) алыста жайгашкан азыркы Баткен областы. Ал Кыргыз Республикасынын түштүк-батышынан орун алган. Түштүгүнөн – Тажикстан, Түндүгүнөн – Өзбекстан, Чыгышынан – Ош областы менен чектешет. Областын борбору – Баткен шаары.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде 1991-ж. 31- августта “Мамлекеттин көз карандысыздыгы жөнүндө” Декларация кабыл алынып, Кыргыз Республикасы көз карандысыз, эгемен демократиялык мамлекет катары салтанаттуу жарыяланган күндөн тартып, жер-жерлерде аймактык ЖОЖдор ачылып, өз кызматтарын көрсөтө баштаган. Жаңы түзүлгөн республиканы ар тараптан билимдүү кадрлар менен камсыздоо үчүн, бир нече билим берүү мекемелери, окуу жайлар ачылган.

1999-жылы 14-октябрда бир топ кечигип болсо дагы, Баткен областынын түзүлгөндүгү, Кыргызстандын түштүк аймагынын өнүгүүсүнө жаңы барактарды ачты десек жаңылышпайбыз.[1, с.1.] Ошол мезгилден баштап, аймактын өнүгүүсүнө ар тараптуу таасирин берген бул - Баткен мамлекеттик университети болду. **БатМУ** Баткен областынын социалдык-

экономикасын, маданиятын өнүктүрүү жана аймактын (жергиликтүү элдин) жогорку билимге болгон муктаждыгын канааттандыруу максатында ачылган.

Баткен мамлекеттик университети, туңгуч президент Аскар Акаевич Акаевдин демилгеси менен Баткен мамлекеттик университети болуп түзүлгөн.[4.7.]

Баткен мамлекеттик университети Кыргыз Республикасынын Президентинин **2000-жылдын 25-июлундагы №190** Указы менен Ош мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя филиалы, Ош технологиялык университетинин Кызыл-Кыя жана Сүлүктү филиалдары, Ош технологиялык университетинин Кызыл-Кыя жана Сүлүктү филиалдары, Оштогу жогорку педагогикалык колледжинин Сүлүктү филиалы, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин окуу-консультативдик пунктунун базасында башкы мекемеси Баткен шаарында жайгашуусу жергиликтүү калктын илим, билим алуу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү менен студенттердин жогорку билим алуу шарттарын бир топ женилдетти (Ошко же Бишкекке барып билим алышы) транспорт каражаттарын, жатакана, батир, ж.б. жашоо-тиричилик каражаттар маселеси чечилди.

БатМУнун ачылышына БатМУнун ардактуу профессор болуп эсептелген, академик Бектемир Мурзубраимовдун саламы абдан чоң. Ал Сүлүктү шаарында жайлашкан окуу-илимий борборлорун ОшМУнун жана ОшТУнун ректору болуп турганда ачып, материалдын-техникалык жана кадрдык курамын түптөгөн. Анын өтө чечкиндүүлүк жана жоопкерчилик менен ачкан Сүлүктүдөгү экономикалык жана башка адистерди камтыган институттары кийин Баткен мамлекеттик университетинин ачылышына өбөлгө болду. Андан башка Баткен, Лейлек аймагында жана Сүлүктү шаарында эл аралык деңгээлдеги иш-чаарылар (илимий-практикалык конференциялар, тегрек столдор ж.б.), өткөрүлүп, региондогу жогорку билимдүү кадрлардын өсүшүнө шарт түзүлдү. Эбегейсиз көп пайдалуу иштердин жасалгандыгын эске алып Сүлүктү шаардык кеңешинин сессиясы академик Б.Мурзубраимовду Сүлүктү шаарынын ардактуу атуулу деп чечим чыгарган.

БатМУнун ачылыш максаты, келечектеги милдеттери жөнүндө областын биринчи эксгубернатору Мамат Марипович Айбалаев: «Алдыда турган проблемаларды чечүүдө адам факторлорунун, илимдин, билимдин мааниси өтө чоң роль ойноору белгилүү. Ошол проблемаларды ишке ашыруу үчүн Баткен мамлекеттик университети ачылды. Мындан ары регион муктаж болгон, бү-гүнкү күндүн талабына жооп берген, жогорку квалификациялуу, билимдүү адистерди даярдоого толук шарт түзүлдү» - деп, өз учурунда туура белгилеген. [1, с.1.]

Чындыгында да тажрыйба көрсөткөндөй Баткен мамлекеттик университети аймактагы жогорку билим берүү, илимдин, маданияттын ар тараптан өсүшүнө салым кошуу менен бир топ ийгиликтерге жетишүүдө.

БатМУнун мурдагы ректору, техника илимдеринин доктору, Кыргыз Республикасынын Инженердик академиясынын академиги, Эл аралык инженердик академиянын мүчөсү, профессор Илимидин Абдурасулов өзүнүн бир интервьюсунда: «БатМУ Кыргызстандын билим берүү системасындагы өз ордун аныктады жана келечекте илим-билим, маданият борбору болуп калат», - деп айткан. [3. 1.]

Баткен мамлекеттик университети бүгүнкү күндө аймактагы абройлуу окуу жайлардын катарын толуктап турат. БатМУ – орто билимдин жана атайын орто билимдин негизинде, терең пайдубалдуу билимге ээ болгон жогорку квалификациялуу, атайын адистерди даярдоочу окуу-тарбия борбору болуп эсептелет.

Учурда **Баткен мамлекеттик университетинин** структурасында Сүлүктү шаарында Сүлүктү гуманитардык-экономикалык институту (СГЭИ) жана Сүлүктү педагогикалык колледжи (СПК), Кызыл-Кыя шаарында М.М.Тайиروف атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институту (КГПИ) жана Кызыл-Кыя технология, экономика жана укук институту (КТЭУИ), Баткен шаарында БатМУнун Көп тармактуу колледжи жана университеттин башкы мекемеси, быйылкы окуу жылында Сүлүктү шаарында СГЭИ базасында үч адистик боюнча медициналык колледж ачылып, алардын ар бири өз миссиясына жараша ишмердүүлүгүн жүргүзүп келүүдө. Ошондой эле, Түркия мамлекетинин колдоосу жана каржылоосу менен БатМУнун базасында “Ыйман” окуу тарбиялык комплекси Баткен шаарында (2021-ж.), Кызыл-Кыя, Сүлүктү шаарларында да (2023-ж.) ачылып, окуучулар кабыл алынып, окуу процессин ийгиликтүү жүргүзүп келүүдө.

Азыркы күндө жогорку окуу жайлардын алдында билимдүү, өз алдынча жана стандарттуу эмес ой жүгүртүүчү, командада жана команда менен иштей алган, жаңы инновациялык маданиятка ээ болгон болочок педагог-бакалаврларды даярдоо маселеси турат. Ошол максатта КР түштүк-батыш чөлкөмүндө жашаган Кыргыз Республикасынын жарандарынын келечек муундардын сабатсыздыгын жоюу менен билим берүү жаатындагы кадрларды даярдоо. БатМУда окуу процессин уюштуруу жана анын жүргүзүлүшү КРнын мыйзамдарына, КР Билим берүү жана илим министрлигинин жоболоруна, БатМУнун Уставына таянып жүргүзүлөт.

БатМУ КР Билим берүү жана илим министрлигинин атайын комиссиясы тарабынан жогорку кесиптик билим берүү программалары жана орто кесиптик адистиктер боюнча лицензиялоодон өткөндүгүн тастыктаган сертификат алган.

Баткен мамлекеттик университети «Маалыматтык-технологиялык дарамети жогору, илимий-чыгармачыл, атаандаштыкка жөндөмдүү адистерди даярдоо жана эл аралык билим берүү мейкиндигине кошулуу; өлкөнүн алдыңкы ТОП-10 университетинин катарына кирүү» аттуу миссиясын жүзөгө ашырууну жана Кыргызстандын түштүк-батыш регионунун билим-маданиятын көтөрүүнү, тарыхый-географиялык, табигый-тилдик актуалдуу маселелерин изилдөөнү максат кылып, билим берүү тармагы үчүн жогорку жана орто кесиптик билим берүү боюнча сапаттуу адистерди даярдоочу мекеме катары өзүнүн илимий-педагогикалык ишмердүүлүгүн жүргүзүп келет.

БатМУ бүгүнкү күндө КР жогорку окуу жайларынын катарына кошулуп, Кыргызстандагы эле эмес СНГ мамлекеттеринин жогорку окуу жайлары менен тыгыз байланышта иш жүргүзүп келүүдө. Баткен мамлекеттик университети (БатМу) 2000-жылы Кыргыз Республикасынын биринчи президенти Аскар Акаевдин жарлыгы менен негизделип ачылгандан бери университет аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө салым кошкон көптөгөн адистерди даярдап чыгарды.

Учурда БатМу төмөнкү багыттар боюнча адистерди даярдайт:

-Педагогика жана билим берүү: мектеп мугалимдери, тарбиячылар, билим берүү мекемелеринин адистери.

-Гуманитардык илимдер: филологдор, тарыхчылар, журналисттер.

-Табигый илимдер: биологдор, химиктер, физиктер.

-Техникалык илимдер жана технологиялар: инженерлер, IT-адистери.

-Экономика жана башкаруу: экономисттер, менеджерлер, бухгалтерлер.

-Юриспруденция: укук таануучулар, юристтер.

БатМу бүтүрүүчүлөрү ар кандай тармактарда, анын ичинде билим берүү, илим, мамлекеттик башкаруу, экономика, маалыматтык технологиялар, курулуш жана айыл чарба сыяктуу чөйрөлөрдө ийгиликтүү эмгектенишүүдө. Айрыкча, бүтүрүүчүлөр аймактагы мектептерде, мамлекеттик мекемелерде, жеке ишканаларда жана эл аралык

уюмдарда иштеп, өз салымдарын кошуп жатышат.

Окуу жай коомчулук тарабынан жогору бааланып, аймактык ЖОЖдор аймактардагы элдин муктаждыгын чечүүдө орду чоң. Учурда БатМУ дүйнөгө таанымал жана чет мамлекеттик студенттер да билим алып жатышканы да зор.

Окуу процессинин кадрлар менен камсыз болушу азыркы күндө Баткен мамлекеттик университетинде **322 окутуучу**, анын ичинен **2 илимдин доктору, профессорлор, 49 илимдин кандидаты**, доценттер, ага окутуучулар эмгектенет. Штатта отурган профессордук-окутуучулар жалпы окутуучулардын **95%ын**, ал эми сапаттык көрсөткүч - **30%ды түзөт**.

Баткен мамлекеттик университети күндүзгү жана сырттан окутуу формаларынын негизинде 5 жогорку магистр билим берүү программасы боюнча, 17 жогорку бакалавр билим берүү багыты боюнча, 14 орто кесиптик адистиктер боюнча кадрларды даярдоо жүргүзүлүп, окуу жайда учурда жалпысынан **12 миңден** ашык студент билим алат.

Бул программалар боюнча сапаттуу билим берүү, студенттердин теориялык билимдерин практика менен айкалыштыруу максатында, Баткен облусундагы, Ош областынын Ноокат, Араван райондорундагы жана Кызыл-Кыя шаарындагы мектептер жана ишканалар менен бирдиктүү иш жүргүзүшөт.

Учурда өлкөбүздүн приоритеттүү милдеттеринин бири жогорку квалификациялуу адистерди даярдоонун сапатын жогорулатуу менен бирге кадрдык жетишсиздикти жоюу болуп саналат. Бул милдетти ишке ашыруу базар экономикасынын, интеграциянын жана глобалдаштыруунун талаптарына жооп берүүчү учурдагы эмгек рыногундагы атаандаштыкка туруштук бере ала турган кадрларды даярдоого көз каранды.

Окутуучулар тарабынан жаңы камсыздалган электрондук доска, жаңы үлгүдөгү компьютерлерди колдонуу менен кеңири сабак өтүүгө шарт түзүлдү. Компьютердик класстар принтерлер менен камсыздалып, студенттер материалдарын печаттан чыгарууга мүмкүнчүлүк жаралды.

БатМУ Баткен облусу үчүн келечектеги жаш илимпоз, окумуштууларды даярдоонун очогуна айланды десек жаңылышпайбыз,

анткени алар илимий чөйрөнүн өсүшүн камсыздап, окуу жайдын илимий потенциалын көтөрөөрү талашсыз чындык.

Баткен мамлекеттик университети Баткен облусунда жападан жалгыз жогорку окуу жай болгондуктан, БатМУнун базасында регионубуздун, өлкөбүздүн экономикалык, социалдык багытта өнүгүсүнө багытталган көптөгөн илимий-практикалык конференциялар да өткөрүлөт.

2024-жылы М.М. Тайировдун 70жылдык юбилейине арналган “Санариптештирүү мезгилинде физика илиминин актуалдуу маселелери жана окутуу технологиялары” аталышындагы конференция болуп өттү.

Эл аралык байланыштар жана маалыматтык тейлөө боюнча БатМУ областыбыздагы жогорку квалификациялуу адистерди даярдоо, билим берүүнү өркүндөтүү жана илим изилдөө иштерин жүргүзүү багытында Кыргызстандын, Өзбекстандын, Турциянын, Россиянын ж.б. өлкөлөрдүн алдыңкы

ЖОЖдорундагы илимий жана өндүрүштүк уюмдар менен байланыштарды чыңдоо, тажрыйба алмашууларды, кызматташууну кеңири улантууда.

Баткен мамлекеттик университети – аймактагы жогорку билим берүүнүн, илимдин жана маданияттын маанилүү борбору болуп саналат. Анын түзүлүшү билим берүү системасын өркүндөтүүгө, аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө жана жаштардын келечегин камсыздоого чоң салым кошту. Университеттин бүтүрүүчүлөрү ар кандай тармактарда ийгиликтүү эмгектенип, коомдун ар кыл чөйрөлөрүндө өз ордун тапкан.

БатМУ заманбап билим берүү стандарттарына ылайык иш алып барып, жаңы технологияларды, инновациялык методдорду жана илимий изилдөөлөрдү өнүктүрүүгө басым жасоодо. Университет аймактын гана эмес, бүтүндөй Кыргызстандын илимий, маданий жана интеллектуалдык деңгээлин жогорулатууга көмөк көрсөтүүдө.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. БатМУнун жарчысы // Вестник, 2005ж №3. 1-бет.
2. Айбалаев М. М. Облус түзүлдү, милдеттер алдыда: Жогорку Кеңештин III сессиясында сүйлөгөн сөзү // Баткен таңы.- 2001.- 1-январь.
3. file:///C:/Users/tech.kg/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/BFNL5GWT/%D0%98%D0%92%D0%9A-3_123-126.pdf
4. М.М.Тайиров, А.Жалилов, К.С.Кадыров, К.Р.Абдиев “Кызыл-Кыя гуманитардык педагогикалык институтуна -5жыл” -Кызыл-Кыя:2003.5-бет.
5. Баткен мамлекеттик университети (журнал) 7-бет.
6. <https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/234>
7. <https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/238/163>
8. <https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/254>
9. <https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/240/161>
10. <https://ilim.oshmpu.kg/index.php/01/article/view/231/168>